

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-376-7-1>

GEOPOLITICAL CONDITIONS OF FORMATION INDEPENDENCE OF UKRAINE

ГЕОПОЛІТИЧНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Baranova T. A.
Researcher

Баранова Т. А.
науковий співробітник

Luchny V. A.
*Senior Research Fellow
National University
of Defense of Ukraine,
Kyiv, Ukraine*

Лучний В. А.
*старший науковий співробітник
Національний університет
оборони України
м. Київ, Україна*

Україна постала як незалежна держава на початку 1990-х років. Із проголошенням незалежності постала необхідність формування її внутрішньої та зовнішньої політики. Реалізація вказаних завдань великою мірою залежала від вирішення проблем державотворення. При цьому криза СРСР як наддержави, усвідомлення значною частиною українського суспільства реальної можливості здобуття незалежності, розбіжності серед тогочасної політичної еліти щодо визначення можливих шляхів розвитку і долі країни, економічний стан колишньої союзної республіки – далеко не повний перелік обставин, за яких почалася історія України як незалежної держави. До цих визначальних чинників слід додати й зовнішньополітичний фактор: насамперед йдеться про реакцію міжнародної спільноти, а саме – неготовність більшості провідних країн світу до появи на політичній карті Європи нової, великої за обсягом території та кількістю населення, а також – досить потужної за природними та економічними ресурсами, незалежної держави. Відтак, становлення України як суб'єкта міжнародних відносин стримувалося низкою чинників.

Проблеми становлення незалежності України, в т.ч. в аспекті геополітики, розглядали такі вчені, як С. Андрущенко [1], З. Бжезінський [2], В. Горбулін [3], О. Івченко [4], О. Ковальова [5], С. Кульчицький [6], В. Мадіссон [7], М. Мальський [8], В. Шахов [7], Ю. Щербак [9] та ін. Проте комплексно, з погляду сучасності, геополітичні умови становлення незалежності України не розглядалися.

Мета статті – охарактеризувати геополітичні умови становлення незалежності України.

Нові геополітичні умови, у яких опинилась незалежна Українська держава, слід назвати одними із головних серед зовнішніх чинників її становлення. При цьому геополітична позиція України стала одним з найважливіших чинників формування її зовнішньої політики, оскільки саме геополітика завжди виступає у якості основи для вироблення зовнішньої політики держави. Говорячи словами З. Бжезинського, «найбільшим геополітичним зрушенням в Європі з часів другої світової війни, яка відкрила новий етап європейської історії, стало виникнення на теренах колишнього СРСР незалежної держави України» [2, с. 74].

Широковідомим є факт, що політична доля Української держави останніх століть багато в чому визначалась історичними катаклізмами й постійним «перекроюванням» геополітичного простору Центральної та Східної Європи. Такі обставини, стверджує М. Мальський, «значно ускладнили процес становлення справжньої державності України в її етнічних кордонах, і сформували історичну модель поведінки її сусідів» [8, с. 14]. Окрім цього, на етапі здобуття незалежності Україна отримала низку нових викликів, які спричинив розпад СРСР й усього «соцтабору» і при цьому, маючи достатній демографічний, економічний, ресурсний, науково-технічний потенціал, «стала помітним державним утворенням в новому європейському розкладі сил» [1, с. 7].

Спочатку основним здобутком стало визнання України більшістю держав світу, її повернення на політичну карту Європи, і початок відновлення європейської ідентичності української нації. В подальшому прослідковуємо намагання стати повноправним учасником геополітичних «ігор», які, зауважимо, істотно стримувалися геополітичними гравцями – США, ЄС та, особливо, Росією. Окрім того, за словами З. Бжезинського, «Захід і особливо Сполучені Штати запізнився визнати важливе з точки зору геополітики значення існування самостійної української держави» [2, с. 137]. Оскільки, як зазначав О. Івченко, «Україна знаходиться на перехресті різновекторних геополітичних інтересів, у безпосередній зоні багато в чому суперечливого трикутника «США – ЄС – Росія» [4, с. 63], – вказане гостро поставило питання про визначеність геополітичного вибору, на основі врахування унікального розташування нашої держави.

Виходячи з пріоритетних геополітичних умов становлення незалежності України, було визначено основні шляхи їх реалізації, а саме:

– утвердження ролі України в існуючій системі міжнародних відносин і механізмах міжнародної безпеки, що передбачало розвиток дво- та багато-сторонніх відносин, активну участь у роботі міжнародних організацій, зокрема ООН, а також – вирішення питання щодо без'ядерного статусу країни [7];

– поглиблення взаємодії та розширення форм двостороннього співробітництва з країнами Центральної, Південно-Східної Європи та Балтії, що мало на меті зближення політичних, соціально-економічних та військових параметрів розвитку як необхідний етап європейської інтеграції України [3];

– посилення рівня впливовості України в регіоні ЦСЄ, Балто-Чорноморському і Кавказько-Каспійському просторі, що значною мірою визначало статус України як регіональної держави та сприяло повноцінному забезпеченню національних політичних і економічних інтересів України [9];

– забезпечення функціонування транспортно-комунікаційних коридорів Схід-Захід та Північ-Південь, що передбачало розвиток співробітництва у регіональному, трансрегіональному і загальноєвропейському вимірах [5];

– сприяння розв'язанню та попередженню локальних конфліктів різного характеру, активна участь у формуванні регіональної системи безпеки [8].

Аналіз сучасної геополітичної ситуації доводить, що якісно новий перерозподіл сил та боротьба за сфери впливу на зорі незалежності виокремили місце України в архітектурі постбіполярного світу. Зважаючи на унікальність геополітичного розташування, при визначенні геостратегії нашої держави слід брати до уваги ряд важливих історичних чинників.

1. Перш за все, незалежна Україна утверджувалася й утверджується у світі за непростих геополітичних умов. Поруч із відкритістю й співробітництвом існуючих регіональних силових утворень зростає суперництво і конкуренція між ними. На фоні цих процесів загострилася економічна й соціокультурна конкуренція між Сполученими Штатами Америки і Китаєм, з'являються окремі нюанси у відносинах США і Європи, проте «домінуючою на європейському континенті і визначальною для долі усіх посткомуністичних країн і України зокрема тенденцією наразі є процес євроатлантичної інтеграції» [9, с. 79].

2. З іншого боку, суттєвим для України до повномасштабного вторгнення Росії залишався вплив географічно близького пострадянського євразійського простору. Постійно спостерігалися ознаки того, що «Росія вживає активних заходів з метою зміцнення своїх позицій та поширення впливу на країни, які, за її визначенням, належать до сфери російських інтересів, зокрема Україну» [1, с. 63]. Очевидним є те, що Росія бачить себе великою державою, одним із впливових центрів багатополярного світу, що конфліктує із прагненням нашої держави до незалежності та можливості робити власний геополітичний вибір.

3. Враховуючи, що Україна на західному кордоні сусидить із державами-членами НАТО, а на східному – з Росією, наша держава мала

належним чином переосмислити нові реалії на міжнародній арені і визначити довгострокову зовнішньополітичну стратегію. «Для України в такій розстановці сил використання переваг власного геополітичного положення в інтересах ефективної реалізації національних інтересів можливе лише на засадах рівно-наближеності», – вважали автори посібника «Україна в світовому геополітичному просторі» [8, с. 103].

Незважаючи на те, що протягом останніх десятиріч в Україні домінували різні концепції геополітичного вибору нашої держави (нейтралітету й позаблоковості; багатовекторності; європейської та євроатлантичної інтеграції; євразійства; рівнонаближеності), проте, зважаючи на триваючу з 2014 року війну з російською Федерацією, домінуючою стала концепція європейського та євроатлантичного вибору України. Як стверджує В. Горбулін, «безпосереднє та повне членство України в ЄС та НАТО, які є ключовими інституціями в загальноєвропейській системі безпеки, створюватиме найоптимальніші переваги реалізації власного геополітичного положення в інтересах України» [3, с. 13].

Враховуючи триваючий військовий конфлікт з Російською Федерацією, який з лютого 2022 року перейшов у відкрите вторгнення, а також зроблений нашою державою геополітичний вибір, головними пріоритетами у сфері утвердження незалежності України в сучасних умовах назвемо наступні:

- сприяння усіма засобами утвердженню і розвитку України як незалежної демократичної держави;
- забезпечення територіальної цілісності держави та непорушності її кордонів, у т.ч. через укладення договорів про гарантії безпеки і, головне, – вступ до НАТО;
- включення національної економіки до світової економічної системи для її повноцінного розвитку, у т. ч. через вступ до Європейського Союзу.

Отже, одними із головних чинників становлення незалежної Української держави були нові геополітичні умови. Зважаючи, що Україна знаходиться на перехресті різноспрямованих геополітичних інтересів, в безпосередній зоні впливу суперечливого трикутника «США – ЄС – Росія», на зорі незалежності гостро постало питання визначеності геополітичного вибору розташування нашої держави. Незважаючи на домінування різних концепцій геополітичного вибору, домінуючою стала концепція європейського і євроатлантичного вибору України. Вважаємо, що лише повноцінне членство України в ЄС та НАТО створить найоптимальніші переваги реалізації власного геополітичного положення в інтересах України.

Література:

1. Андрущенко С.В. Україна в сучасному геополітичному середовищі. Київ : Логос, 2005. 286 с.
2. Бжезінський З. Велика шахівниця. Київ : Фабула, 2019. 288 с.
3. Горбулін В. Наша мета, наша доля: місце України в сучасній Європі. *Політика і час*. 1996. № 1. С. 6–14.
4. Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин : історична ретроспектива та сучасний стан. Київ : РІЦ УАННП, 1997. 687 с.
5. Ковальова О. О. Стратегії євроінтеграції : як реалізувати європейський вибір України : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. Корещького НАН України, 2003. 338 с.
6. Кульчицький С. Вибір України : Північноатлантичний альянс чи Слов'янський союз? *Політика і час*. 1999. № 3. С. 47–59.
7. Мадіссон В. В., Шахов В.А. Сучасна українська геополітика: навч. посіб. Київ : Либідь, 2003. 176 с.
8. Україна в світовому геополітичному просторі : навч. посіб. / за ред. М. Мальського. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2002. 192 с.
9. Щербак Ю. Україна : виклик і вибір. Перспективи України в глобалізованому світі XXI століття. Київ : Дух і Літера, 2003. 578 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-376-7-2>

MYSTICISM IN THE PHILOSOPHY AND LIFE OF G. S. SKOVORODA

МІСТИКА У ФІЛОСОФІЇ І ЖИТТІ Г. С. СКОВОРОДИ

Borysova O. V.

*PhD(hab.), Professor,
Professor at the Department of History
and Socio-Economic Disciplines
Kharkiv Humanitarian and Pedagogical
Academy of Kharkiv Regional Council
Kharkiv, Ukraine*

Борисова О. В.

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії та
суспільно-економічних дисциплін
Комуніальний заклад «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна*

Містико-езотеричне світосприйняття Г. Сковороди вписується в контекст найбільш елітарних проявів духовності – західноєвропейської і слов'янської містики. Д. Чижевський в монографії, що вийшла у Варшаві ще в 1934 р., але не втратила свого наукового значення [8], пропонує розглядати Г. Сковороду поруч з представниками як німецької